

Љубиша Деспотовић

Институт за политичке студије, Београд

ГЕОПОЛИТИЧКА СУДБИНА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ - ИЗМЕЂУ ЕВРОАТЛАНТСКЕ ОКУПАЦИЈЕ И ПРОЈЕКТА ВЕЛИКЕ АЛБАНИЈЕ

Сажетак

У раду ћемо настојати да маркирамо неке аспекте меке моћи који су код домаће псеудо елите произвели политику незамерања према моћницима из Вашингтона и Брисела, а која је последичила окупацијом наше Јужне покрајине која у разним својим аспектима траје и данас. Такође настојаћемо да анализирамо и значајне геополитичке чиниоце који су довели до агресије на тадашњу СР Југославију и последице које је она произвела на међународни положај Републике Србије и нарочито КиМ-а. На крају рада ћемо анализирати пројекат стварања Велике Албаније и могуће правце развоја садашње ситуације као и политику коју би државни врх Србије требао да креира у наредном периоду а која би водила очувању државног јединства и територијалне целовитости Србије.

Кључне речи: *Косово и Метохија, Србија, НАТО пакт, Велика Албанија, геополитика, окупација*

”Нигде у Европи не постоји таква сегрегација као на Косову. Нигде не постоји толики број «етнички чистих» градова и села, као што је то случај у овој малој покрајини. А сасвим је могуће да нигде не постоји толики ризик од могућег етничког чишћења у блиској будућности или чак опасности од геноцида.”

Клајв Болдвин

У аспекте меке моћи који често обухватају преко деведесет процената политике у мирнодопским условима неопходно је убројати и оне њене сегменте који се тичу *дефинисања јавног дискурса*, политичке и друштвене агенде, те тема и стандарда комуникација којима се посредују или маскирају интереси владајућих олигархија као доминантних политичких и економских елита. Назначени аспекти моћи најчешће одређују правила ко, колико и на који начин може да конотира смисао политичких и друштвених дешавања у једној политичкој заједници, како у њој тако и према спољашњем окружењу (када се најчешће дешава да локалне елите као вазална трансмисија примењују контролисане стандарде комуницирања у међународним односима моћи). У тако дефинисаном контексту *моћ* се често испољава кроз неколико битних функција: као *моћ деловања* (обухвата све видове активности у циљу промене фактичког стања или одржавања постојећих односа и очувања самог поретка), као *моћ одлучивања* у држави и бирања између постојећих опција или дефинисања нових циљева, *моћ мобилизовања* помоћи других субјеката (бирачи, тржиште и сл.), *моћ располагања* (коришћење ресурса и ствари у поседу), као и *моћ дефинисања* тематског односно владајућег општења, као стварна моћ вршења утицаја путем јавног дискурса који ствара *дискурзивне конструкте* у социјалној, политичкој, медијској и културној стварности, било да она већ постоји или је виртуелног карактера.¹⁾

Пример на коме се на јасан начин може илустровати моћ дефинисања јавног дискурса од стране власти, јесте отворена и вишеструка агресије²⁾ САД и НАТО пакта на нашу земљу, која је учињена без мандата Света безбедности УН,³⁾ и која је отпочела таласом злочиначког бомбардовања 24. марта 1999. године. Политичке власти у Србији већ годинама у назад систематски избегавају да ову силецијску агресију назову правим именом а поготово да конотирају њен малигни карактер, као и исход рата - *окупацију наше земље*. Нарочито избегавају да конотирају њене последице,⁴⁾

1) Видети: Р. Степанов, *Увод у политику и политички систем*, Филозофски факултет Нови Сад, Нови Сад, 2008, стр. 61.

2) Она је по Р. Радиновићу имала више различитих аспеката: «културно-историјских, цивилизацијских, економских, политичких и геополитичких, еколошких, војних и геостратешких итд.» Р. Радиновић, „Агресија на Југославију”, у зборнику *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006. стр. 57.

3) Том агресијом погажени су најважнији инструменти међународне безбедности. Повереља УН члан 53, Финални акт из Хелсинкија, Бечка конвенција из 1980, па и сам конститутивни уговор којим је успостављен НАТО, као искључиво одбрамбени савез, и наравно многи други документи који регулишу систем међународне безбедности.

4) Видети: М. Марковић, «Смисао и последице агресије НАТО на Југославију”, у зборнику *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београд-

како са аспекта разарања привредне и саобраћајне инфраструктуре, злочина према цивилном становништву, војним губицима, еколошким загађењем, порастом здравствене патологије и др. Нарочито је трагично одбијање да се јасно оспори политичко-правни статуса Косова и Метохије који је настао нелегалним проглашењем независности фебруара месеца 2008 године, од стране терористичких структура Арбанаса⁵⁾ које су вољом Вашингтона и Брисела легализоване као њихово политичко вођство.⁶⁾

Вазалне власти у Србији све ово време одбијају да српској јавности саопште „истину” о Косову и Метохији. Одбијају да у јавном дискурсу употребљавају прецизну одредницу да је српска државна територија на КиМ-у *политички, економски и војно окупирана, привремено запоседнута*, те као таква, недоступна државним органима Републике Србије за спровођење њених закона као елементарног доказа суверености једне државе на својој државној територији. „Најтрагичнија последица оружане агресије Запада на нашу земљу је окупација. Агресија је трајала петнаестак година (различитим средствима, траје и данас) и имала је карактер сведимензионалне агресије: у привреди, политици, медијима, у светском јавном мњењу, у култури... Као круна свега, напokon је уследила оружана агресија. Исто онако како је агресија била сведимензионална, тако је окупација као њена последица сведимензионална.”⁷⁾

Уместо тог признања, наше државне власти и велики део политичких странака и њихових лидера у Србији већ годинама ко-

ски форум за свет равноправних, Београд, 2006, стр. 25. Такође и у зборнику радова *Агресија НАТО, узроци, карактер и последице кризе на Косову и Метохији*, Клуб генерала и адмирала Војске Србије, Београд, 2008.

- 5) Колега М. Степић с правом сугерише да би се у званичној комуникацији укључујући и ону научног карактера у употреби требало користити традиционалне и прецизније појмове за тзв. албанце или шиптаре, а то су Арбанаси или Арнаути. «Било би исправно и сврсиходно афирмисати термине «србијански Арбанаси», „грађани Србије арбанашког порекла”, „српски Арбанаси”, (аналогно називима које са посебном педантношћу форсирају западне земље - „босански срби”, „хрватски Срби”...). М. Степић, *Косово и Метохија постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 54. Слично становиште имао је и наш недавно преминули историчар Д. Батаковић, који каже: „Овде се користи термин етнички Албанци, како би се избегла употреба историјски прецизног, али у пракси слабо употребљаваног израза Арбанаси. Појам Арбанаси, користи се, углавном, када се пише о раздобљу пре стварања албанске државе 1912.” Д. Батаковић, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007, стр. 203.
- 6) О томе експлицитно сведочи и Клајв Болдвин, извештач Међународне групе за права мањина УН, који у свом извештају пише следеће: «Током 1999 године Северноатлански савез (НАТО) ратовао је за права једне мањине Албанаца на Косову, на територији СР Југославије.» К. Болдвин «Права мањина на Косову под међународном управом», Софи Ричмонд, МРГ Интернационал, Лондон, 2006. стр. 7.
- 7) Р. Радиновић, стр. 61.

ристе несувисле и маскирајуће изразе о тзв. новој реалности на Косову, покушавајући тако да прикрију своју спремност за прихватање решења која су у интересу промотера косовске независности. Потенцирају удворичку политику и наводну потребу за вођењем политичког дијалога, проналаска „демократског“ решења косовског проблема, говоре о подршци међународне заједнице, о српској спремности да користи само мирна и дипломатска средства, о незаменљивој улози Брисела и Вашингтона, говоре о институцијама Приштине, административној линији раздвајања и сл. Тако је креиран *јавни дискурс* зависне, вазалне и „политички коректне“ политике српских власти. Настале последице таквог односа су стално државно узмицање са територије своје јужне покрајине, погоршање положаја српског и другог неарбанашког живља на КиМ-у, правно насиље, прогон и исељавање становништва, наставак праксе терористичких акција⁸⁾, економска девастација природних ресурса, отимање државне и приватне својине, бројни некажњени злочини према српским грађанима, застрашивање, девастација и покушаји преотимања националне и верске баштине Срба на КиМ-у и многа друга непочинства која се врше у присуству снага КФО-РА и ЕУЛЕКСА.⁹⁾

*Једина реалност заснована на валидним чињеницама је да је КиМ неlegalно окупирана државна територија Србије и да то треба обзнанити јавним признањем пред сопственом и али међународном јавношћу. Косово и Метохија је дакле, војно, политички и економски окупирана државна територија и да српске државне власти ту окупацију сматрају неlegalном и привременом.*¹⁰⁾ Таквим ставом отклонила би се конфузија у постојећој државној политици а код грађана Србије пробудила свест о њеном значају и пот-

8) Видети: М. Мијалковски, П. Дамјанов, *Тероризам албанских екстремиста* НИЦ Војска, Београд, 2002, стр. 58.

9) „Све до сада, Органи привремене управе, Мисија Ун (УНМИК). НАТО снаге на Косову (КФОР) прогласили су себе управом изнад закона, укидајући чак и основне законе о људским правима, као што је закон који захтева да се притвор одређује само на бази судске одлуке. Права која постоје само на папиру су обесмишљена, и сваки крхки осећај безбедности припадника мањина константно се угрожава.» К. Болдвин «Права мањина на Косову под међународном управом», Софи Ричмонд, МРГ Интернационал, Лондон, 2006. стр. 4. «Пет година од завршетка агресије, Косово је у пламену: место у којем је немогућ живот за неалбанске заједнице, етничка дискриминација се наставља и преко 250.000 становника покрајине (пре свега Срби) не могу да се врате у своје куће без обзира на присуство НАТО и Уједињених нација, без обзира на обећања међународне заједнице. Преко 200 српских цркава су претворене у пепео пред очима међународних трупа КФОР-а.» Лина Века, *Затвор под отвореним небом*, Хришћанска мисао, Београд, 2009, стр. 110.

10) „Незаконита примена силе и насилно спровођење неуспелог државног пројекта косовског „Failed / State“ остају у својој неминовној међусобној узрочности”. Б. Бојовић, *Косово и западни Балкан*, Медија центар Одбрана, Београд, 2014, стр. 7.

реби да се КиМ неизоставно брани свим легитимним средствима укључујући и употребу силе уколико то буде неопходно за заштиту наших државних и националних интереса. Таквим ставом званичних институција српске државе утврдила би се јасна политика према актима агресије, њеним последицама, и димензионирани укупни државни и друштвени капацитети за одбрану територије и наших грађана. На међународном плану водила би се ефикаснија политика изражена у захтеву да нелегална окупација престане, и да се даље мирно решавање статуса Косова и Метохије врати у Савет безбедности УН и под окриље институција међународног права и Резолуције 1244. одакле је уз срамну сагласност тадашњих српских власти пребачена на ниво тзв. Бриселског дијалога.¹¹⁾

„Српско одређење о Косову и Метохији као интегралном делу Србије требало би да буде недвосмислено уставно-правно ре-афирмисано, експлицитно исказано и у свакој прилици понављано као легитимна српска колективна воља. Истовремено и снажна јавна промоција става да је простор Косова и Метохије интегрални и кључни део целине српских земаља не би се односила само на унутрашњи (унутар српски) план, већ би се оријентисала на велике силе, глобалне центре моћи и средиште њиховог одлучивања.”¹²⁾

КОСОВО И МЕТОХИЈА СТРАТЕШКО ГЕОПОЛИТИЧКО ЧВОРИШТЕ БАЛКАНА

Косовско-метохијска област, по М. Радовановићу, спада у део Јужне (Старе) Србије и то на њеном централнобалканском делу односно средишту.¹³⁾ По колеги Р. Гађиновићу „Стара Србија је област у коју спада Рашка област (Новопазарски санџак у турско доба), тј. земљиште од јужне босанске границе до Косовске Митровице. Косово поље, Приштина, Метохија са варошима Пећ, Ђаковица и Призрен, такође неке области јужно од Шар-планине до

11) „Уместо тога, наши властодршци су ставили судбину Косова и Метохије у руке Европске уније чија је огромна већина чланица (22 од укупно 27) одмах признала самозвану државу косметских Арбанаса.» Чавошки К. *Расрбљивање*, Орфеус, Нови Сад, 2011. стр. 99. „Питања државе, нације, идентитета, суверенитета, међународних односа, међународног права, демократије, интернационалног идентитета битно су трансформисана управо новим практично политичким одлукама ЕУ, тј. њених водећих држава чланица. То су одлуке да се иступи против међународног права.» Б. Кољевић, *Косово, Европа, демократија*, ИИЦ Нова српска политичка мисао, Београд, 2011. стр. 100.

12) М. Степић, стр. 121.

13) Видети у М. Радовановић, *Косово и Метохија*, Службени гласник, Београд, стр. 159.

Тетова и Велеса.”¹⁴⁾ А у наставку да су у распону од неколико векова (прецизније од 13. до 16. века) то биле „етнички најхомогеније области Српске државе. То значи да на Космету није било других народности сем Срба.”¹⁵⁾ Ове значајне географске и етничке чињенице, отклањају била какву сумњу у историјско и политичко право Срба да у географском смислу сакрализују овај простор и да га сматрају својом *ексклузивном националном и државном територијом*.¹⁶⁾ Наш најпознатији географ Јован Цвијић је истицао да „је сасвим природно што српски, кратовски, и други крајеви Косовског вилајета назвати после ослобођења Србије Старом Србијом. Појам стара Србија није дакле створен ради националистичких претензија, и јужне границе Старе Србије морају се проширити и преко Шар-планине, углавном на област данашњег косовског вилајета».¹⁷⁾

Све накнадне историјске и политичке интерпретације које су долазиле са стране арбанашких псеудонаучних студија и њихових политичких савезника у послу отимања КиМ-а, не само да су груби *историјски фалсификати*, већ и насиље над елементарном логиком која има увид у националну и хришћанску баштину Срба на њему, која је једним својим значајним делом постала део светске културне баштине заштићена одлукама УНЕСКО-а. Наш историчар Д. Батаковић, јасно маркира чињеницу грубих историјских фалсификата који су са становишта арбанашких академских и политичких спонзора били инспирисани искључиво геополитичким разлозима. „Из кабинета немачких и аустријских научника, где су албанолошке студије имале јаку традицију, пуштена је у шири јавни оптицај, као веродостојно историјско тумачење, теорија о наводно илирском пореклу Албанаца. Вешто коришћена у пропаганди о Албанцима као најстаријој нацији у Европи, илирска теорија - само једна од многих о пореклу Албанаца, а притом једна од теже научно доказивих...”¹⁸⁾ Разлози оваквог поступања европских научника поготово германске провенијенције налазе се у чињеници геополитичке потребе за научним оправдањем њихових државних и изузетно амбициозних и агресивних планова за пенетрацију у

14) Р. Гафиновић, *Отимање Косова и Метохије*, НИЦ Војска, Београд, 2004, стр. 9.

15) Исто, стр. 8.

16) „Албанци нису имали снажне средњовековне традиције којима би историјски легитимизовале своје територијалне захтеве у епохи национализма.” Д. Батаковић, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007. стр. 206.

17) Ј. Цвијић, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, Српска Краљевска Академија, књ. 1. Београд, 1911. стр. 44

18) Д. Батаковић, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007, стр. 216.

простор Балкана све до Солуна, и то преко особито важне карике на том путу коју чини територија КиМ-а.¹⁹⁾

Простор Косова и Метохије, у геополитичком и стратешком смислу представља главно геополитичко чвориште Балкана и својеврсну *макротврђаву*. Отуда је његов значај растао током историје, да би данас представљао један од најважнијих геостратешких центара због којег се сударају и ломе вектори различитих геополитичких интереса на Балкану. Ти интереси су комплексни, вишеструки и вишезначни. За САД као глобалног хегемона, значај ове територије огледа се у следећем:

- с обзиром на свој централни положај на Балкану, контролом ове територије САД и НАТО пакт потврђују актуелну доминацију и предност стечену још деведесетих година постепеном геополитичком регресијом Руске Федерација са овог простора и дефинитивним повлачењем њихових миротвораца са Балкана.²⁰⁾

- контрола свих значајних геостратешких²¹⁾, геоекономских, геоенергетских и саобраћајних коридора, као и путева шверца наркотика. И заиста на КиМ-у се укрштају веома значајни интернационални саобраћајни коридори (IV, VIII и X) као и потенцијални енергетски коридори који би пратили већ успостављену инфраструктуру саобраћајних (у плану су били на пример гасоводи „Набуко” и „Јужни ток”) али су због одређених геополитичких спорења или проблема привремено или трајно заустављени. „Мадлен Олбрајт није скривала намару Сједињених Држава да се и даље уплићу у унутрашње ствари Србије, изјављујући 1. фебруара 1999: НАТО ће управљати стварима на Косову управо онако како то чини у Босни. Истог дана, бивши парламентарцац Ли Хамилтон, изјавио је; „Потпуно ће мо контролисати Балкан.” Дакле, за америчку власт бомбардовање је било само једна етапа - план 10601 Атланског пакта постојао је од маја 1998 - и остварена је у оквиру те - *New*

19) „За дипломатију Двојне монархије у Бечу, требало је да Албанци послуже као мост преко којег ће се насупротив тежњама двеју српских држава да се уједине, не само трајно раздвоји Србија и Црна Гора него ће се, у повољном тренутку, и то са мандатом Европе, слично као у Босни и Херцеговини, умарширати с великим бројем војних снага и преко Космета продрети у дубину Македоније.” исто, стр. 214.

20) види: приредила Ј. Ј. Гускова, *Руски миротворци на Балкану*, Графомаркетинг, Нови Сад, 2007.

21) „Балкански стратегијски правац спаја црноморски басен са Моравско-вардарском долином, а одатле са Косовом и Метохијом. На свом крајњем делу и тај се стратегијски правац стапа са простором Рашке области у ширем подручју Новог Пазара, излазећи на Пештерску висораван. Он би могао бити својеврсна спојница и за војна дејства према Косову и Метохији и Западној Морави ...” С. Шушић, *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд, 2004, стр. 294.

Grang Strategy.”²²⁾ О томе кристално јасно сведочи и Ана Игоровна Филимонова, „Албанизација Балкана ће омогућити НАТО-у да без препрека и даље појачава своје војно присуство (да размешта војне базе и све врсте наоружања), да контролише транзит енергената и да даље дробни словенски простор на Балкану.”²³⁾

- активно спречавање, ометање и успоравање евентуалних покушаја повратка Русије на Балкан и Медитеран, како копненим тако и морским путем. „У шематизованом фокусирању Запада могућа је само ако се просторно редукују „балкански Руси (Срби), тј. ако се Косово и Метохија као потенцијална балканска трансмисија ампутира од Србије и као „награда за лојалност” уступи одабраном савезнику - Арбанасима.”²⁴⁾

- коришћење већ запоседнуте територије као одскочне даске, за дубљу територијалну трансгресију ка регионима Кавказа, Блиског Истока, Црноморског басена и сл. Такво агресивно, брутално и цинично геополитичко понашање у савременим међународним односима Е. Влајки је сликовито назвао *амерички цихад*, тврдећи притом да је управо САД била прва земља која је пре исламског цихада отпочела ову врсту верско-цивилизацијског рата.” Говорити о америчком цихаду значи говорити о макијавелизму, ароганцији, бахатости и насилништву ове велике земље која себи умишља да има месијанску, просветитељску улогу, док је, уствари, „светски жандар”, „планетарни каубој” који прво пуца па онда разговара и који нема милости ни емпатије ни према коме, ако то није у њеном интересу.”²⁵⁾

- подршка даљим територијалним аспирацијама Арбанаса, који се користе као корисно средство за остварење атланских интереса у региону, преко којих се врши дестабилизација политичких прилика, кажњавају локалне политичке елите за евентуални непослух (недавни пример, Н. Груевког и Македоније), и прети даљој територијалној фрагментацији у корист великоалбанских претензија. „Својство балканске централне територије Косово и Метохију чини изузетно значајним за САД и НАТО у њиховој намери да читав Балкан укључе у сферу своје неприкосновене контроле. *De facto* највећа (једина) светска сила запосела је косовско-метохијско „поље”, планетарне „шаховске табле”, реактивирајући тако

22) А. Труд, *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 145.

23) А. И. Филимонова, „Албанизација Балкана“, у *Геополитика постмодерног света*, Геополитика, Београд, 2011, стр. 39.

24) М. Степић, стр. 133.

25) Е. Влајки, *Америчко-исламски антисрпски цихад*, Филип Вишњић, Београд, 2016, стр. 28.

њену средњевековну улогу, статус и положај „макро-тврђаве” на Балкану.”²⁶⁾

- за Турску као значајна карика у „балканском сектору ланца тзв. Зелене трансверзале”, али и као простор обнове регионалних аспирација, по сопственој перцепцији као европски део турског идентитета (тзв. османски Балкан) и покушаја повратка на шири простор Балкана, Средњег Истока и Кавказа као дела укупних стратешких продора у дубину некадашње османске империје. „Панисламске и пантурске амбиције су у демографски експлозивним и просторно експанзивним енклавама раније исламизираниг становништва пронашле балканске тачке ослонца за своје европске продоре и глобалне геополитичке амбиције.”²⁷⁾

- за Ватикан и Италију, као историјски фундиран простор римокатоличког мисионарења, дубљу пенетрацију у Јадранско копнено залеђе, и сигурна политика контролisaња и одстрањивања Срба из маритимних простора приобаља.²⁸⁾ Нарочито је ту занимљива у историјском смислу била позиција Италије која је у више наврата манипулисала арбанашким питањем желећи да инсталира своје интересе који су се у највећем делу сукобљавали са Аустроугарским.²⁹⁾ Индикативно је понашање представника Римокатоличке цркве и данас, иако Ватикан формално није признао самопроглашену независност КиМ, он не престаје да „мисионари” тако што политиком *религијског интервенционизма*, коју вековима примењује према Србима и сада покушава да тај простор национално декодира као да није био српски. „Морбидно звучи став призренског бискупа Римокатоличке цркве Марка Сопија у књизи Етнички ратови, фаталност, Један пример - Косово, коју је 2001 објавио Каритас из Вићенце, где каже да су средњевековне „цркве које видимо на картама Косова постојале и пре доласка Срба”, а „православне цркве које су скорије грађене уништене су јер су представљале политичку моћ Срба.”³⁰⁾

26) М. Степић, стр. 68.

27) Исто, стр. 130.

28) "Осим подршке експанзионистичком наступу према суседима, коју је Албанија добијала од утицајних светских сила, не мање значајно је и ангажовање Ватикана у овоземаљским световним политичким пословима на штету "шизматичке (православне) Србије. У прилог томе говорила је и посета папе Јована Павла Другог Албанији, 25. априла 1993. године(..) Наиме, прави политички смисао папиног "пастирског похода", откривен је када су косметски шиптарски лидери његову посету поздравили као важан догађај у "интернационализацији шиптарског питања на простору некадашње Југославије." Шушић С. *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд, 2004, стр. 282.

29) Видети: М. Бојић, *Арбанашка лига*, Хришћанска мисао, Београд, 2010, стр. 86.

30) А. Раковић, „Улога религијског интервенционизма у распаду СФР Југославије“, у зборнику *Срби и пропаст Југославије*, Службени гласник, Београд, 2017, стр. 105.

- за Немачку, то је стратешки коридор њене сталне геополитичке амбиције и аспирације продора на Југоисток, багдадска екстензија и блискоисточни сан. „Реинкарнацију су доживеле само привремено архивиране германске „идеје дијагонале”, *mitteleurop*-ска носталгија постаје све реалнија опција, а „завеса” немачке интерне сфере муњевито се спустила меридијанским правцем од Балтика до Јадрана.”³¹⁾ «Дакле може се рећи да Немачка следи традиционалну политику ширења ка југоистоку, али другачијим средствима: економским оружјем и динамичном културном акцијом. Србија је капиталан елемент ове немачке експанзије; она је постала пион у великој европској стратегијској игри.»³²⁾ Уосталом како је то једнако пре једног века настојала да учини и Аустроугарска вођена својим геополитичким интересима.³³⁾

- а за „Србију Косово и Метохија су задржали, квалитет геополитичке „макро-тврђаве” која брани национални и државни опстанак. Ту се зауставља ефекат „парања џемпера” - сукцесивног губитка српских територија, суверенитета и националног идентитета.”³⁴⁾

Дакле, по колеги Миломиру Степићу, неупитна је централност КиМ-а нарочито као значајног геополитичког простора на Балкану. Он сматра да је сама балканска историја Косову и Метохији оставила у наслеђе вредан географски предиспониран централни геополитички положај. Сва кретања током дуге историје Балкана, како цивилизацијска, верска, популациона и др. „осциловала су око косовско-метохијског простора”, дуж оса северозапад-југоисток, (и обрнуто) те, североисток-југозапад и вице верза. Она је важна као спона која додирује и повезује по З. Бжежинском два од три кључна „простора” (Западном и Јужном простору), а који су кључни за контролу Средњег простора (Русија), спречавајући га да се спусти ка „евроазијском приобаљу, тј. басенима Атланског, Индијског и Тихог океана.”³⁵⁾ Запоседањем косовско-метохијског простора и градњом велике војна базе Бонстил,³⁶⁾ уз ону која се већ

31) М. Степић, стр. 130.

32) А. Труд, *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 142.

33) "Полазећи од својих посебних интереса, Аустро-Угарска је хтела да омете активирање српске спољне политике у Косовском вилајету сматрајући то подручје као зону свог непосредног интереса, заправо као територију која је везивала босанско-херцеговачко окупационо подручје са Вардарском долином и Солуном." В. Стојанчевић, *Срби и Арбанаси 1804-1912.*, Прометеј, Нови Сад, 1994. стр. 285.

34) М Степић, стр. 57.

35) Исто, стр. 133.

36) "Ова база, смештена недалеко од коридора VIII и IX, доминира најзанимљивијим делом Косова са стратегијског становишта, у близини двају главних кланца који омогућавају пролаз преко планина ка грчкој луци Солун на Егејском мору." А Труд, стр. 146.

налази на месту некадашње војне базе ЈНА - Криволак код Скопља, Американци у квалитативном смислу контролишу много шири геополитички и војни ареал него што је то на први поглед уочљиво. Стога је из ове перспективе сагледан значај КиМ-а немерљиво важнији у геополитичком и геостратегијском смислу и превазилази његову обичну просторно-географску димензију и одређеност.

ВЕЛИКА АЛБАНИЈА КАО ГЕОПОЛИТИЧКИ ПРОЈЕКАТ ВЕЛИКИХ СИЛА

„На конгресу у Берлину, његов домаћин, гвоздени канцелар Ото фон Бизмарк све захтеве Албанаца прокоментарисао је једном реченицом: *да нема албанске нације, а да је Албанија само географски појам*”³⁷⁾ Овом суровом историјском истином коју је изрекао немачки канцелар, желимо да истакнемо неколико значајних историјски, политичких и геополитичких чињеница.

- Као прво, Арбанаси су типичан пример за модел тзв. „*закаснеле нације*”³⁸⁾ која још крајем 19. века није имала никакве обриси диференцираног националног корпуса³⁹⁾, иако је добро познато да је управо тај век како у историографији тако и у политикологији означен као век нација. „Била је то реакција на непосредне последице сукоба империја, а не претходно обликован национални покрет заснован на неком од легитимних права нације, из корпуса либералног европског наслеђа.”⁴⁰⁾

- Друго, на арбанашки корпус се може применити и модел *синтетичких нација*, које настају као производ стицаја одређених геополитичких планова и интереса на Балкану и простору бивше Југославије, а не природних историјских токова и кретања. Код модела синтетичких нација, главни национални конституенси били су смештени у религијско-конфесионалну и лингвистичку сферу, као и стране спољнополитичке факторе-катализаторе. Формирање нових *синтетичких националних идентитета* комбинација је ау-

37) Д. Батаковић, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007, стр. 211.

38) Видети: Х. Плесснер, *Закашњела нација*, Напријед, Загреб, 1997, стр. 209.

39) "У складу са архивским изворима које смо проучавали, можемо изнети тврдњу да крајем 19. и почетком 20. века албанско становништво још увек на чини нацију... Међу Албанцима не постоји никакво национално осећање,...Стога албанска нација почетком 20. века не постоји." Т. Толева, *Утицај Аустроугарске империје на стварање албанске нације 1896-1908*, Филип Вишњић, Београд, 2016, стр. 441.

40) Д. Батаковић, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007, стр. 184.

тономних тежњи национално још увек недовољно издиференцираних етницитета и политичких пројеката великих геополитичких фактора који су у своје експанзионистичке планове укључивали и стварање нових националних држава играјући на карту регионалних разлика и конфесионалне нетрпељивости.⁴¹⁾ О томе на конкретно историјском плану сведочи бугарска историчарка Теодора Толева, када каже: „Верујем да је Аустроугарска имала веома важну улогу у процесу стварања албанске нације и да је њена интервенција била одлучујућа (...) Аустроугарско деловање је комплексно зато што обухвата многе аспекте: друштвене, верске, психолошке, политичке и, веома важне, економске (...) по свему судећи Аустроугарска је била склонија појави једне нове, претежно муслиманске националне државе, него ширењу познатих малих, слабих, спутаних и манипулисаних словенских хришћанских држава.”⁴²⁾ Цео концепт стварања синтетичких нација заснован је на својеврсном *територијалном национализму* који је део и компонента тзв. *геополитике идентитета*, коју дефинишемо као политику (зло)употребе националних и верско-конфесионалних идентитета у сврху остваривања неких од планираних политичких циљева и геополитичких интереса моћи у одређеном просторном захвату.⁴³⁾

- Треће, тај пројекат је у самом старту имао *насилнички карактер* јер се имао остварити, голом применом насиља (оружано и неоружано насиље) на просторима који су пројектовани као територијални делови будуће замишљене арбанашке државе, према другим националним и верским групама које на њима обитавају вековима а особито малигно према Србима.⁴⁴⁾ Репертоар насилних метода који се примењивао заиста је бројан и разноврстан. Арбанаси као да су се утркивали у проналажењу нових још насилнијих активности чија је једина сврха била застрашивање и протеривање неарбанашког живља и стварање етнички чистих простора. „Па, како се назива злочин руковођен намером да се повреди, расели, прогна и затре једна национална група на одређеном простору. То

41) Видети: Љ. Деспотовић, *Конструкција и деконструкција идентитета*, ФЕППС, Нови Сад, 2014, стр. 178.

42) Т. Толева, стр. 442-447.

43) Видети: Љ. Деспотовић, *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци, 2017, стр. 125.

44) "Косовска УЧК (*Ushtria clirimitare e Kosoves*) одредила је тих месеци своје име и циљ прецизно: ослобођење Косова од свега што је српско... Две године после уласка НАТО, средином 2001, на Косову су живели још само Алабанци. Према различитим подацима између 150.000 и 250.000 Срба је протерано, што представља око 8% укупног становништва Косова, односно 60% косовског-српског становништва." Х. Хофбауер, *Експеримент Косово*, Албатрос плус, Београд, 2009, стр. 134.

може бити само геноцид. И то је управо оно што косметски Арбанаши чине косметским Србима, а што наши властодршци никако несмеју да изусте.”⁴⁵⁾ У томе је особито предњачила терористичка организација ОВК, која је помогнута од стране Запада (САД и Немачка највише), на терену изводила класичне терористичке акције, како према државним органима Републике Србије тако и према њеним грађанима.” У извођењу терористичких активности користили су сву до сада познату тактику и стратегију: агентате, подметање експлозива, ватре, отмице возила, киндаповање припадника органа државне заштите и грађана.”⁴⁶⁾

- Четврто, он је *антилибералан и антидемократски*, јер је у свим својим аспектима, окренут против цивилизацијских тековина и вредности Европе, и који због свог насилног карактера свесно иде на кршење елементарних људских права како колективних тако и индивидуалних. „Велика Албанија могла је дакле, да постоји само као државна творевина спољном интервенцијом у крајње недемократским условима...”⁴⁷⁾ Колега М. Шутовић сматра то својеврсним српским парадоксом, јер на албанској страни нема ни назнака да се неко у име демократије одриче националних циљева, за разлику од Срба, где поједини делови интелектуалне и политичке елите, позивајући се на болан „Софијин” избор, између Косова и демократије отворено опредељују за демократију, као да је губитак Косова јемство српске демократије.”⁴⁸⁾

- Пето, он се заснивао на концепту *присилне албанизације и етничког чишћења*. „Читав концепт „Велике Албаније” заснивао се, у ствари, на моделу присилне албанизације оних крајева који су се, премда етнички шаролики, по гледиштима националног вођства сматрали неприкосновеним албанским територијама.”⁴⁹⁾ Историјски најпознатији случај такве присилне асимилације, јесте настајање *арнауташа*, Срба који су прво прешли у ислам а онда у другој фази преко језичке асимилације потпуно су потонули у арбанашки етнички корпус. *Дакле, присилна асимилација је најчешће била двофазни процес. Прво исламизација а онда албанизација*. Етничко чишћење је било примењивано према оним Србима који су одбили да учине верску и етничку конверзију као и према осталим

45) К. Чавошки *Окупација*, Орфеус, Нови Сад, 2005, стр. 164.

46) Р. Гађиновић, *Насиље у Југославији*, Евро, Београд, 2002, стр. 306.

47) Д. Батаковић, стр. 187.

48) М. Шутовић, *Косово између поретка и аномије*, Чигоја штампа, Београд, 2008, стр. 61.

49) Д. Батаковић, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007, стр. 187.

неалбанцима па чак и према муслиманима (Горанцима) који су сачували српски језик као јасно сведочанство од ког народа потичу. Ево само једног од хиљаде примера који сведочи о размерама етничког прогона. „Три велика града на Косову очишћена су од српског живља: 40.000 Срба 1999. године је протерано из Приштине, као и из Пећи и Призрена”.⁵⁰⁾

- Шесто, пројект Велике Албаније је у територијалном смислу апсолутно *мегаломански*, неутемељен, како на историјским, географским, тако и етничким и другим чињеницама, које све време негира, игнорише, крши и оспорава.” У историјском смислу, концепт „Велике Албаније полазио је од погрешно схваћене могућности да се сопствене националне аспирације решавају на рачун других народа, а уз подршку неке од великих сила. У геополитичком смислу, тај пројекат је захватао не само просторе који у етничком и историјском смислу чине језгро албанског народа, него се простирао далеко ван његових граница, обухватајући читаву етничку популацију расуту по суседним областима Балкана.”⁵¹⁾

- Седмо, он је имао изразито *религијску карактеристику*, у конкретном случају реч је о јако наглашеном *исламском фактору хомогенизације* као основи стварања синтетичког националног идентитета, упркос чињеници да је један знатан број етничких Арбанаса, нарочито у 18. и 19. веку припадао хришћанским професионалним идентитетима, већински римокатоличком али и православном. Нагла и убрзана исламизација извршена је током 19. века, да би свој коначни печат добила деведесетих година 20. века, учлањењем Албаније у Конференцију исламских земаља 1992. године. „Промоцијом исламског лика Албаније, рачунало се, и још увек се рачуна у Тирани, на подршку исламских земаља концепту „Велике Албаније” као штиту ислама у том делу Балкана.”⁵²⁾ „Очигледно је да ОИК као репрезент исламског света преко КИМ жели да стекне један снажан мостобран за даљи продор у Европу и да са те тачке гледишта, КИМ у Србији представља сметњу.”⁵³⁾

Ту исламску оријентацију великоалбанског пројекта активно је подржавала и водећа сила света САД, јер се савршено уклапала у њене геополитичке планове и то вишеструко. Не само што би тако у овом случају, добили и контролисали стратешки важне те-

50) Жил А. Труд, *Разбијање Балкана*, Метелла, Београд, 2013, стр. 145.

51) Исто, стр.185.

52) Исто, стр. 194.

53) М. Јевтић, *Албанско питање и религија*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2011, стр. 117.

риторије на Балкану, већ би исламском свету који САД у највећем проценту доживљава као противника ислама, показали како на терену у свакој прилици где су у сукобу муслимани и хришћани (изузев Филипина) они стају на страну ислама. На тај начин су у тактичком смислу извличили за себе вредне геополитичке бенефите. „Због свега тога се у Европи и у САД стално награђују политички и културни пројекти који долазе са КИМ и БИХ, а на све могуће начине минимизирају фундаменталистичке и све бројније екстремистичке тенденције повезане са Ал Каедом.”⁵⁴⁾ Још је на 18. Исламској конференцији одржаној у Пакистану (1998. године), великоалбански сепаратизам и тероризам на Косову и Метохији окарактерисан као цихад, чиме је читав муслимански свет позван да помогне борбу за слободу окупираних муслиманских територија. Веома брзо је успостављена сарадња албанске терористичке ”Ослободилачке војске Косова” (УЧК) са исламским екстремистима, муџахединима и терористима Ал каиде, као део глобалне исламистичке стратегије у којој су Албанци са босанским, српским, македонским и црногорским исламским регрутима предвиђени као ударна песница за продор и преношење цихада у западну Европу.⁵⁵⁾ Таквим деловањем Албанци су на врло директан начин послали неколико важних порука, државним властима у целом региону. Неке од тих порука су:

- да се наставља процес територијалног заокружења тзв. Велике Албаније,
- да се он одвија у форми испољавања нових просторних аспирација према Србији, Црној Гори, Македонији и Грчкој,
- да се цео процес одвија под прећутном подршком САД-а и Турске,
- и на крају, да је основни концепт националног уједињења Албанаца увијен у обланду исламског радикализма.⁵⁶⁾

Све те екстремистичке и терористичке активности Арбанаца, САД и ЕУ су због својих стратешких интереса прећуткивали, прикривали и најалост активно помагали.

- Осмо, и најважније, Велика Албанија је од почетка била геополитички пројекат великих сила, које су се етапно смењивале у његовој реализацији, свака вођена својим геополитичким инте-

54) Исто, стр. 117.

55) Љ. Деспотовић, *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, 2012, стр. 226.

56) Љ. Деспотовић, *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци, 2015, стр. 94.

ресима, али увек и обавезно на штету српског народа, вековних територија и националних права, неизбежно праћених девастацијом његове хришћанске баштине.⁵⁷⁾ „На геополитичком плану, албански национални покрет има дуго искуство у ослањању на историјске или периодичне противнике оних суседних земаља на чије територије се претендује. У 19. и почетком 20. века то је била најпре Аустро-Угарска, у међуратном раздобљу Италија, током Другог светског рата Мусолинијева Италија и Трећи рајх, после 1945. СССР и Кина да би се, после окончања хладног рата 1990, подршка потражила у јединој преосталој војној алијанси и преовлађујућем политичком дискурсу који је, позајмљен из вокабулара Европске уније...”⁵⁸⁾

Цео пројекат стварања тзв. Велике или „Природне Албаније”, који траје и данас, одвијао се по Д. Батаковићу у шест историјских фаза или етапа, која је свака за себе одражавала континуитет насилног, мегаломанског и антидемократског пројекта, прилагођавајући своју тактику, методе, и циљеве, конкретним историјским условима, и интересима великих сила без чијег кључног коауторског доприноса тај малигни геополитички пројекат никада не би дошао у фазу свог коначног уобличења и конкретизације.⁵⁹⁾ О томе на најдиректнији начин сведочи и последња у низу таквих изјава албанског премијера Еди Рама, који каже „да Албанци који живе на Косову и Албанци који живе у Албанији живе на једној јединственој територији”⁶⁰⁾. Ова порука је позив и другим Арбанасима у региону да наставе са реализацијом пројекта Велике Албаније.

ЗАКЉУЧАК

Косово и Метохија представља *српску заветну земљу*, на чијој вишевековној и страдалничкој епопеји је изграђен *српски национални идентитет и архетипски кодиран дух српског народа*. Његова хришћанско-православна основа чинила је духовну вертикалу српства која га је чувала и очувала упркос континуираном страдању. Она је помагала опстајању на том судбинском простору

57) "На неких 500 километара од Рима, 700 од Беча, и 300 од Београда, на домаку централне Европе, једна аутохтона хиљадугодишња хришћанска цивилизација исчезава пред очима високоразвијене, пребогате, славодобитне, постхришћанске Европе." Б. Бојовић, *Косово и западни Балкан*, Медија центар Одбрана, Београд, 2014, стр. 25.

58) Д. Батаковић, стр. 199.

59) Видети: Д. Батаковић, стр. 186.

60) Интернет издање Спутњик Србија, 11.10.2017.

и потврђивала својом баштином и традицијом право његовог историјског бивствовања на њему.⁶¹⁾ Стога Срби немају важнијег националног задатка него ли да Косово и Метохију сачувају за будућа поколења, као своју *сакралну геополитичку светињу*. У осталом тај тежак историјски испит полажемо у ништа мање драматичном и трагичном времену него што је то било кроз минуле векове уназад. Он је утолико тежи данас, јер су се против српског народа и његове државе удружили највећи светски моћници западног света потпомогнути радикалним исламским савезницима, у настојању да му отму ту заветну земљу и тако избришу траг његовог историјског трајања на њој.

Како тај тежак историјски испит положити данас, у тако сложеним, тегобним и опасним међународним и геополитичким околностима? За почетак, поштујући властити Устав, који јасно и експлицитно јужну српску покрајину третира као део свог недељивог и сувереног државног територија. То је угаони камен српског опстанка и основа државно-политичке платформе која би послужила као део минималног националног консензуса, око кога нема и неће бити преговарања и погађања. Наравно и као јасна црвена линија националних интереса Срба на Косову и Метохији преко које се не сме ићи ни покоју цену. Сва остала питања његове *мирне и демократске постоккупационе реинтеграције* у политички поредак Србије део су будућих преговора са релевантним међународним субјектима и разумним и реалним представницима *српских Арбанаса*.

ЛИТЕРАТУРА

- Батаковић Душан, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима*, Чигоја штампа, Београд, 2006.
- Батаковић Душан, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007.
- Бојић Миладин, *Арбанашка лига*, Хришћанска мисао, Београд, 2010.
- Бојовић Бошко, *Косово и западни Балкан*, Медија центар Одбрана, Београд, 2014.
- Болдвин Клајв, *Права мањина на Косову под међународном управом*, Софи Ричмонд, МРГ Интернационал, Лондон, 2006.

61) "У хиљадугодишњој историји српског народа Косово и Метохија су вековима били државно и верско средиште, жариште културе и исходниште његових историјских традиција. За народ који је више времена провео под туђинском влашћу него у сопственој држави Косово и Метохија симболизују темеље на којима је у вековима ропства очуван, а у доба постепеног ослобођења од стране доминације заснован модерни национални и државни идентитет." Д. Батаковић, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима*, Чигоја штампа, Београд, 2006, стр. 5.

- Влајки Емил, *Америчко-исламски антисрпски џихад*, Филип Вишњић, Београд, 2016.
- Гађиновић Радослав, *Насиље у Југославији*, Евро, Београд, 2002.
- Гађиновић Радослав, *Отимање Косова и Метохије*, НИЦ Војска, Београд, 2004.
- Гускова Ј. Јелена, приређивач, *Руски миротворци на Балкану*, Графомаркетинг, Нови Сад, 2007.
- Деспотовић Љубиша, *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци, 2017.
- Деспотовић Љубиша, *Конструкција и деконструкција идентитета*, ФЕППС, Нови Сад, 2014.
- Деспотовић Љубиша, *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, 2012.
- Зборник радова *Агресија НАТО, узроци, карактер и последице кризе на Косову и Метохији*, Клуб генерала и адмирала Војске Србије, Београд, 2008.
- Јевтић Мирољуб, *Албанско питање и религија*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2011.
- Кољевић Богдана, *Косово, Европа, демократија*, ИИЦ Нова српска политичка мисао, Београд, 2011.
- Лина Века Марија, *Косово и Метохија затвор под отвореним небом*, Хришћанска мисао, Београд, 2009.
- Марковић Михајло, «Смисао и последице агресије НАТО на Југославију», у зборнику *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, ур. С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006.
- Мијалковски М., Дамјанов П., *Тероризам албанских екстремиста*, НИЦ Војска, Београд, 2002.
- Радиновић Радован, «Агресија на Југославију», у зборнику *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, ур. С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006.
- Радовановић Милован, *Косово и Метохија*, Службени гласник, Београд, 2008.
- Плеснер Хелмут, *Закашњела нација*, Напријед, Загреб, 1997.
- Раковић Александар, „Улога религијског интервенционизма у распаду СФР Југославије“, у зборнику *Срби и пропаст Југославије*, Службени гласник, Београд, 2017.
- Степанов Радивој, *Увод у политику и политички систем*, Филозофски факултет Нови Сад, Нови Сад, 2008.
- Степић Миломир, *Косово и Метохија постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Стојанчевић Владимир, *Срби и Арбанаси 1804-1912.*, Прометеј, Нови Сад, 1994.
- Толева Теодора, *Утицај Аустроугарске империје на стварање албанске нације 1896-1908*, Филип Вишњић, Београд, 2016.

- Труд Алексис, *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд, 2007.
- Филимонова И. Ана, „Албанизација Балкана“, у *Геополитка постмодерног света*, Геополитика, Београд, 2011.
- Хофбауер Ханнес, *Експеримент Косово, повратак колонијализма*, Албатрос плус, Београд, 2009.
- Цвијић Јован, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, Српска Краљевска Академија, књ. 1, Београд, 1911.
- Чавошки Коста, *Окупација*, Орфеус, Нови Сад, 2005.
- Чавошки Коста, *Расрбљивање*, Орфеус, Нови Сад, 2011.
- Шутовић Милојица, *Косово између поретка и аномије*, Чигоја штампа, Београд, 2008.
- Шушић Славољуб, *Геополитички кошмар Балкана, ВИЗ*, Београд, 2004.

Ljubisa Despotovic

**GEOPOLITICAL DESTINY
OF KOSOVO AND МЕТОHIЈА - BETWEEN
EUROATLANTIC OCCUPATION AND
THE PROJECT OF GREATER ALBANIA**

Resume

In this paper we will try to mark some aspects of soft power which, within domestic pseudo-elite, have created a policy of ignorance towards powerful elites from Washington and Brussels, but which caused the occupation of our Southern Province - it continues in its various aspects to this day. We will also try to analyze significant geopolitical factors which led then to aggression in the FR Yugoslavia and the consequences that it produced on the international position of the Republic of Serbia, particularly Kosovo and Metohija. At the end of the paper we will analyze the concept of the creation of Greater Albania and the possible directions of the development of present situation and the policy that the state leadership of Serbia should lead in the future, which would lead to the preservation of state unity and territorial integrity of Serbia. The whole project of creating so-called Greater or Natural Albania, which lasts even today, took place according to D. Batakovic in six historical stages, each reflected the continuity of the violent one, megalomaniac, and anti-democratic project adapting its tactics, methods and goals, to concrete historical conditions and the interests of great powers without whose co-authorial contribution this malignant geopolitical project would never come into the phase of its final formulation and concretization. It has always been a geopolitical project of

great powers, which has been gradually shifting in its realization, each guided by its geopolitical interests, but always and necessarily to the detriment of the Serbian people, its territories and national rights, inevitably accompanied by the devastation of Christian heritage.

Keywords: *Kosovo and Metohija, Serbia, NATO Pact, Great Albania, geopolitics, occupation*

* Овај рад је примљен 20. октобра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. новембра 2017. године.